

9. De eerste pensioenkas voor behoeftige vissers

Sedert 1813 reikte de steenweg Brugge-Ramskapelle reeds tot de kerk van Heist. Verscheidene inwoners van Heist richtten zich tot het Provinciebestuur om te „bekomen een einde steenweg, te beginnen van de kerk tot de plaats dezer gemeente”. De Arrondissementskommisaris sprak het gemeentebestuur aan. Hij bevestigde dat „het eynde kassyde tot nut zoude strekken van onzen vischvangst, en wel voornamentlyk in het winter seizoen”. De raad antwoordde op 29 november 1837 dat Heist dit werk niet kon uitvoeren, „daer de gemeente hoegenaemd geen middelen bezit... dewyl het meerderendeel der inwoonders in eenen staet van onvermogen verkeereren”.

Het rapport voor het jaar 1837: 49 belastingbetalers; 8 huwelijken, 36 geboorten, 12 overlijdens. Het verslag voor 1838: 49 belastingbetalers; 5 huwelijken, 38 geboorten, 21 overlijdens; het zaaien van vlas neemt toe. Na een rondschriften van de Goeverneur berichtte het gemeentebestuur op 30 april 1839 aan 'de herbergiers en logementshouders', dat ze 'de personen die zy logeeren', moeten inschrijven, en hun register tweemaal per maand aan de gemeente voorleggen. Dit bericht wekt bij ons het vermoeden dat, in de bedoelde periode, niet alleen vishandelaars, maar ook reeds zomer-toeristen te Heist logeerden.

De kerk van Heist vertoonde enige tijd tekenen van verval. De kerkfabriek deelde op 12 juli 1839 aan de gemeente mede dat de volgende herstellingen nodig waren: „het schalie dak van den kerktoren; een ontzonken gebind van het dak der kerk; de klokkelder en klokgebeldels; het bezetten van den toren en het repareren van twee druymers; de zydeuren der kerk”; de kosten werden geraamd op ca. 1000

fr. De gemeenteraad besprak die zaak op 9 augustus. De burgemeester vroeg de tussenkoms van de provinciale bouwmeester.

Op 2 juni 1840 hield men in „het gemeente huys”, „by afslag”, en volgens het bestek van de provinciale bouwmeester, de „aenbesteding der metsel- witters- dak- schryn- en blekwerk voor de herstelling der kerk en toren dezer gemeente”. De inzet was 800 fr; „het eerste vuer aensteeken zynde”, bood Vincent Demeester, metser te Heist, 798 fr. Jan Desteker, 'glaezenmaeker' te Dudzele, kwam tot 796 fr. Toen het eerste vuur uitgebrand was, werd „een tweede vuer aensteeken”. V. Demeester bood 795 fr. „Een derde en laetste vuer aensteeken en uytgebrand zynde”, bleef de aenbesteding bij V. Demeester. Dominicus Sonnevillie, timmerman te Heist, stelde zich borg. De werken vielen helemaal ten laste van de kerkfabriek.

Wegens de toenemende moeilijkheden in het vissersbedrijf richtten de gemeentebesturen van Blankenberge en Heist zich op 20 juli 1841 tot „la chambre de commerce de Bruges”. Ze verklaarden dat de vangst van de verse zeevis dreigde helemaal te zullen vergaan, 1. omdat Frankrijk zijn invoerrechten verhoogd had, 2. omdat de Antwerpse vissers goedkope verse vis uit Nederland konden invoeren, dank zij de te lage tolrechten die op 13 april 1831 gesteld waren. Wegens de armoede die in vele vissersgezinnen geleden werd, vroegen Blankenberge en Heist dat de regering de volgende maatregelen zou nemen:

1. beletten dat de Antwerpse vissers verse vis in Nederland en Engeland kopen, en naar België brengen als een produkt van de eigen visserij;

2. de rechten op de ingevoerde verse vis even hoog stellen als in Frankrijk, nl. 25 fr per 100 kg;

3. een premie van 300 fr toestaan aan elke schuit, die gedurende 10 maand en tenminste 15 mijl ver in zee gevist heeft; de vissers van Oostende worden reeds gesteund door de Staat voor hun verre visserij, en krijgen sedert het KB van 5 juni 1841 een premie voor dit visserijbedrijf;

4. de bepalingen, die bestonden ten tijde van Maria-Theresia, aangaande de maaswijde, weer invoeren; het doel daarvan is de vernieling van de jonge vis beletten.

De twee gemeentebesturen wezen de Handelskamer op nog een paar zaken :

1. de vissers van Heist en Blankenberge kennen het best de oevers van hun kust, en zijn derhalve de geschikste loodsen;

2. zij verschaffen de beste verse vis, aangezien ze verplicht zijn iedere dag huiswaarts te keren; ze verkopen hun vangst onder de ogen van de kustdoeane; ze kunnen dus geen vreemde vis bij hun vangsten mengen.

Blankenberge en Heist vroegen tenslotte „l'institution dans nos localités, d'une commission de pêche à l'instar de celle instituée à Bruges et Ostende, afin d'être à même de faire valoir nos droits et exécuter les lois et arrêtés en matière de primes”.

„De reeders ter visschery en belanghebbende in visschersvaartuigen ter gemeente van Heyst” geraakten bezorgd om het toenemend aantal „behoefte onder de visschers deezer gemeente”. „Het bureel van weldadigheid” was niet in staat om de armoede op voldoende wijze te lenigen. De boven bedoelden besloten „het inrichten eener kas van voorzienigheid, dienende om onderstand te verleen aen weduwen van visschers, benevens aen verminkte en bejaerde visschers, te Heyst”. Hieronder vatten we het reglement samen :

1. „Er zal te rekenen van den eersten augustus 1800 een en veertig, door de reeders of door

personen, die tusschen de eigenaars van het vaertuig en de visschers den opbrengst der vangsten verrekenen, 's maendelyks of op de gestelde dagen van rekening, afgehouden worden tot twee francs vyftig centimen per vaertuig of equipage”. „De korting of afhouding” moet per vaertuig en per jaar tenminste 30 fr bedragen.

2. De kas wordt bestuurd door een commissie „zonder belooning”, die bestaat uit a/ de burgemeester of een afgevaardigde schepen, b/ „den deken der visschers”, c/ een lid van de Armendis, d/ „twee in de visschery belanghebbende personen, door het collegie van burgemeester en schepenen te benoemen”. „De commissie vergaderd wanneer de noodzaakelykheid van den dienst zulks vereyscht, en dit op uyt noodiging van den voorzitter”.

3. De commissie „benoemd uit haer midden eenen thesaurier”. Deze verzamelt de maendelykse kortingen; hij betaalt de pensioenen die door de commissie vastgesteld worden; hij belegt de „ongebruikte penningen, de welke alle dry maenden door hem in de spaerbank, opgeregt by den agent van de bank in de hoofdplaets van het arrondissement, om intrest te geeven tegen 4 p % zullen worden gestort”; hij maakt de jaarlykse rekening van de ontvangsten en uitgaven; die rekening wordt door de commissie bevestigd, en aan de gemeenteraad voorgelegd.

4. „De maendelyksche pensioenen worden vastgesteld zoo volgt”: a/ „voor de weduwe van eenen overleden visscher, vyf francs, met verhoog van twee francs voor ieder haerer kinderen beneden de veertien jaeren”; b/ „voor de visschers die in werkelyken dienst der Heystsche visschery verminkt word, en die ten gevolge deezer verminktheid buyten staet gesteld word de zee te bevaeren, vyf francs indien hy ongehuwd of weduwaer is zonder kinderen

beneden de veertien jaeren; acht francs indien hij gehuwd is; en weduwaer of gehuwd zynde, twee francs verhoog voor ieder kind beneden de veertien jaeren"; c/ voor een visser die 65 jaar geworden is, 6 fr; d/ vanaf 70 jaar 8 fr; e/ vanaf 75 jaar, 10 fr. Maar indien de vrouw van de gepensioneerde visser nog leeft, en meer dan 65 jaar oud is, dan wordt het pensioen met 2 fr verhoogd.

5. De weduwe van een gepensioneerde verminkte of bejaarde visser krijgt hetzelfde pensioen als de weduwe van „de in werkelyken dienst overledene visschers". Een gepensioneerde verminkte of bejaarde visser, die ongehuwd of weduwnaar is, kan geen verhoging van pensioen eisen, als hij huwt, en zijn vrouw geen weduwenpensioen.

6. „Den visscher zal aen zyne weduwe het regt tot pensioen verschaffen, by dien hy in gansch een jaer voor zyn overleden met geen andere vaertuigen, vreemd aen de Heystsche visschery gevaeren heeft, en binnen dit jaer in werkelyken dienst van gemelde visschery geweest is, en de korting geleden heeft". Een bejaarde visser kan zijn ouderdompensioen krijgen op voorwaarde dat hij a/ „ten minsten de vyf laetste jaeren van zyn zeevaerend leven de Heystsche visschery heeft uitgeoeffend"; b/ „geduerende dien tyd de korting heeft geleden". Maar een gepensioneerde visser, die het vissersbedrijf herneemt, verliest „het genot van zyn pensioen".

7. „Eenen ongehuwden visscher, huishoudende met zyne moeder weduwe, of met zyne ongehuwde zuster, zal, wanneer hy komt te overlyden, aen die weduwe moeder of zuster, als dan met hem nog huishoudende, het regt geeven van een pensioen gelyk aen dit van een visschersweduwe".

8. „Het pensioen voor de in den werkelyken dienst der Heystsche visschery ziek geworden-

de of met styften of kwalen behepte visschers, zal slechts uitbetaeld worden geduerende de dry eerste maenden der ziekte, en het half pensioen voor de volgende maenden. Dit voor de in werkelyken dienst der visschery gekwetste visschers, en ten gevolge dezer gekwetstheyd verminkt blyvende, zal het geheel pensioen by voortduering uitbetaeld, zoo lang als de gekwetstheyd hem belet te arbeyden".

9. Opdat de kommissie in staat zou zijn de boven vastgestelde pensioenen uit te betalen zal men, langs het gemeentebestuur om, van de regering „eene onbepaalde som als eerste mise de fonds" trachten te verkrijgen.

10. „Allen twyffel omtrent de uytvoering van het reglement", de mogelijke verbeteringen en uitbreidingen van het pensioenstelsel worden aan het gemeentebestuur overgelaten.

11. „Indien den ontvangst der kortingen niet toereikend waere om de pensioenen op den vastgestelden voet te kunnen voldoen, zal de commissie bevoegd zyn in dit geval alle pensioenen zonder onderscheyd percentsgewyze te verminderen, om met den ontvangst te evenredigen".

„Aldus beslooten en vastgesteld door ons ondergeteekende reeders voorzeyd, in zitting van den 28 julius 1800 een en veertig. Geteekent S. Schoutteeten, F. Franckin, Joannes Gheselle, Bernardus Dhont met een kruys, 't marq van Cornil Bassens, J. Quintens, Joseph Gheselle en Chantrell de Stappens".

Dit reglement werd op 30 juli 1841 voorgelegd aan de gemeenteraad die toen bestond uit burgemeester Schouteeten, schepenen A. Deneve en Pieter Demaecker, leden Jozef Maeghe, C. Blommaert en P. Verbeke. De genoemden namen akte van de verscheidene artikelen, stelden vast dat de Armendis niet meer bij machte was om het groeiende aantal „behoefte-gige visschers" voldoende te helpen, en hoopten

dat de bovengenoemde pensioenkas „een heilzaam uytwerksel” zou hebben.

Daarom besloten ze „het voorestaende reglement goed te keuren, en eerbiediglyk by de tegenwoordige, de tusschenkomst der permanente deputatie van den provinciaelen raed te verzoeken om van zyne Majesteit den Koning, ten titel van eerste mise de fonds, op de fondsen van den staet, ten voordeele der instelling der kas, waervan er gehandeld word, eene som van twee duyzend francs te bekomen, ten einde het doel der by deeze goedgekeurde instelling gemakkelyker te kunnen bereyken”³².

10. Devoties en reglementen in de Sint-Antoniuskerk

Ofschoon Sint Antonius van meet af aan als patroonheilige van Koudekerke bekend staat, toch blijkt nergens dat hij, vóór de godsdienstberoerten, op een uitzonderlijke manier vereerd werd. Het is wel zeker dat er te Heist al vroeg een bijzondere devotie ter ere van de H. Maria bestond : 1. de O.-L.-V.-kapelanie wordt al in 1455 vermeld, en trok belangrijke inkomsten uit haar grondbezit (hst. 1 par. 13); 2. de Heistse vissers waren vóór de Calvinistische periode in de O.-L.-V.-gilde verenigd (hst. 1 par. 16); 3. de parochie Heist had de gewoonte om de O.-L.-V.-processie van Lissewege bij te wonen (hst. 3 par. 1); 4. op de Zomerdijk stond een O.-L.-V.-Huizeken.

Volgens de legende werd Sint Antonius, die als een eremiet in Egypte leefde, door de duivel onder de gedaante van een zwijn bekoord. Om die reden werd hij in de Middeleeuwen aanroepen als beschermer tegen de ziekten onder de varkensstapel. We weten echter niet hoever te Heist de devotie tot de heilige Antonius Abt vóór 1600 strekte. Er bestond toen wel een St.-Antonius-Mis. Deze kapelanie bezat even-

wel heel weinig gronden, maar trok misschien voordelen uit offergaven van de gelovigen.

Men kan best aannemen dat, samen met de kerk, de oorspronkelijke relikwie van Sint Antonius in de godsdiensttroebelen ten onder gegaan is. De Bisschop van Brugge scheidde op 20 juli 1740 een deel van de rechterarm van de heilige Antonius, die te Brugge bewaard werd, om dit stuk van de relikwie in de kerk van Heist te laten vereren. Op 13 januari 1741 stond de Bisschop een aflat van 40 dagen toe aan de gelovigen, die op de feestdag van Sint-Antonius de hoogmis bijwoonden³³.

Ongeveer in dezelfde periode werd in de kerk van Heist de verering van O.-L.-Vrouw van de Rozenkrans ingevoerd (hst. 3 par. 18). Daarnaast bestond een devotie voor de heilige Hubertus, maar we weten niet door wie en wanneer die te Heist aangeland is. Pastoor Demuyne kopiëerde in 1828 de tekst, die ons leert hoe men een razend geworden dier kon genezen :

„Sloter van den heyligen Hubertus. Volgens de autentijke brieven van zyne hoogw. den Bisschop van Luyk moet hy gebruykt worden als volgt : den sloter zal door het vier gloeiende gemaekt worden, en de beste die gebeeten is, moet geteekent zijn op die plaetse daer zij gebeeten heeft geweest, als het mogelyk is, zoo niet zal mense teeken op het hoofd; welke tekeningh altyd moet indringen tot op het vleesch; de beesten aldus geteekent moeten negen daegen op gesloten worden. Zij moeten geduerende deze negen daegen daegelyks nutter eeten een brockxken brood, van eenen priester geweyd, ter eere van den h. Hubertus. Men zal geduerende deze negen daegen daegelyks lezen vyfmael onzen Vader en t weest gegroet”.

De devotie tot de Heilige Antonius ontwikkelde zich in de 2de helft van de 18de eeuw.

Toen Jakob Baervoets op 26 mei 1828 het kosterambt aanvaardde, luidde een van de voorwaarden: „hy zal voor ider misse, die voortkomt uyt de offerande van Antonius, agtenzestig centen hebben”. Op 26 oktober 1828 besliste de kerkraad: „de offeranden die aen Antonius opgedraegen worden om missen te doen (vermits deze de intentie van den offeraer is) aen het goeddunken van den pastoor ge-laeten”.

We vatten hier verder de voorwaarden van de „kostereele functie” samen, die de boven-genoemde J. Baervoets moest aanvaarden: „zig wagten van dronkenschappen of zijn staet te bevleken; de kerk daegelyks open en toe-doen; de slootels der kerk zonder toelaeting van den pastoor aen niemand betrouwen”; tij-dig in de kerk aanwezig zijn om alles klaar te maken; „de diensten gedaen zynde, alles op zyne plaets beschikken; daegelyks s' morgens en s' noens de bede klippen; alle week den maendag en zaterdag de kerk vaegen; „alle veertien daegen de kerkmeuren afvaegen, vier-mael s' jaers het gewelfsel; de trappen van den autaar wasschen; vijfmael s' jaers de kerk in alle haere deelen en kandelaeren wasschen; de lampe daegelyks houden branden; de beelden uytstellen op de dagen die het vereysschen; den orgel spelen, en zingen op alle de zond- feest en meestdagen, als ook andere diensten binnen het jaer; voor eenen orgel blaezer zorgen”; zijn inkomsten waren: 0,60 g voor een Antonius-mis; 0,55 g „voor eene andere gezongene misse”; een jaarwedde van 102.85 g, waarmee hij o.a. zijn 'huyspagt' moet betalen; „de andere diensten zullen betaeld worden volgens tarif”³⁴.

Toen J. Baervoets overleden was, werd A. Vanhaecke op 27 september 1829 opnieuw in dienst genomen, maar alleen als „organist en zangmeester”. De voornaamste voorwaarden van die functie waren: „den orgel spelen en

alle de diensten zingen” tegen 51 g per jaar; 0.51 g voor een gewone gezongen mis; „alle de lykdiensten te spelen en te zingen aen het stipendium; zynen schoonzoon Joannes Baer-voets en nog eenen anderen jongeling onder-wyzen in den gregoriaenschen zang en musik; drij missen in het musik, in drij verscheyde stukken hebben; item een lof in drij verschyde stukken”.

Op de genoemde dag werd Aloïsius Van-nieuwenhuysse tegen 51 gulden aangenomen „voor het interieur der kerk”, d.w.z. voor de overige dagelijkse en jaarlijkse werkjes van de koster. Bij zijn functie kwamen nog: „bereijd zyn voor de beregtingen”; 17 cent „voor het luyden der misse van Antonius”; 4 cent „voor eene misse der parochianen”; „hy zal den ont-fang der stoelen doen aen twintig par hondert”; „het graf maeken word aen hem vergunt”. In verband met de ontvangst van het stoelgeld, vermelden we dat de raad op 18 mei 1828 be-sloten had „hondert en drij kerkstoelen te doen maeken”. We kunnen niet uitmaken vanaf welk jaar de banken door stoelen vervangen werden.

De functie van 'roedragers' A. Van Nieuwen-huysse werd op 15 september 1831 hernieuwd en nader omschreven: „op behoortlyken tyd in de kerk wezen om de keersen te ontsteeken, het wierookvat met vuur te voorzien, de roede te draegen, en misse te beantwoorden”; de muren, de vloer en de meubelen van de kerk proper houden; „den orgel blaesen op de week en zondaegen, zoo nogtans dat er op de zon-daegen en meestdaegen vier centen aen hem moeten betaelt worden uijt den ontfang der stoelen”; een St.-Antoniusmis verschaft hem 17 cent, een andere mis 8 cent; „het luyden der offeranden, inhaeling van een lijk en noctu-rens” worden betaald volgens het tarief; „den ontfang der stoelen”, volgens gewoonte, „blijft aen hem”.

Op 23 april 1832 gingen de kerkmeesters in de kerk over tot het verpachten van „de kerkstoelen en zitplaatsen”: de pachttermijn voor de „heurstoelen en plaetsen in de zitzels” loopt tot 30 april 1833; de pachter betaalt in guldens aan de tesorier; hij moet een borg stellen; „den pachter zal de stoelen maer mogen verheuren op elken zondag, feestdagh en lykdiensten ten pryse van een cent per keer”. Er werden 120 stoelen tegen 75 gulden verpacht aan A. Van Nieuwenhuysse; de pastoor stelde zich borg. Daarnaast pachtte C. Beyne tegen 1 gulden „een plaetse ter linker kant in een zitsel”; in het zitsel van de rechterkant nam Pieter Verbeke een plaats tegen 2 g, J. Maeghe en Pieter Debacker elk tegen 1 gulden.

Toen Jan Macquyn op 6 januari 1835 de „kostereele functie” aanvaardde, en A. Van Nieuwenhuysse opnieuw als „roedraeger of kerkbailieuw” aangenomen werd, waren de voorwaarden ongeveer alle dezelfde gebleven. De koster kreeg per jaar 200 fr en „het regt der klok”, de kerkbaljuw 50 fr en „het graf maken”; „den ontfang der kerkstoelen (alle huerstoelen uytgenomen) word hem toegestaen van mey 1835 tot mey 1836 voor den prys van twee honderd franken”.

Laten we hier even naar paragraaf 7 van dit hoofdstuk terugkeren. Daar blijkt duidelijk het belang van de devotie ter ere van Sint Antonius. De gelovigen offerden varkens of stukken varkensvlees. De offeranden werden geplaatst in een hok aan de buitenzijde van de kerk. Heden ziet men nog, te Ramskapelle, Dudzele en Hoeke, terzijde van het kerkportaal dergelijk hok met een hekwerk. De offergaven werden openbaar door de St.-Antoniusmeesters verkocht. Met de opbrengst deed de pastoor missen.

Enige jaren later werd te Heist de verering van het Kristusbeeld gepropageerd. Bisschop

Caimo verleende op 30 juli 1853 een aflat aan degenen die zouden bidden voor het kristusbeeld, dat op het kerkhof van Heist zou opgericht worden³⁵. Daarna werd er een kalvarieberg opgericht. Op 3 april 1864 besloot de raad „de muren van het kerkhof te plaesteren en te witten, gelykelyk den Calvarien-berg met de beelden aldaer geplaatst te erschilderen”³⁶.

Na de bouw van de nieuwe kerk offerde men verder varkens en varkensvlees aan Sint Antonius. Volgens het getuigenis van oudere Heistenaren bevond het daartoe bestemde hok zich aan de buitenzijde van de kerk, rechts van de hoofdingang. Deze afsluiting is vóór de Tweede Wereldoorlog weggeruimd. Als beschermer van de varkensstapel was de heilige niet vergeten. Op 22 februari 1899 werd te Heist de maatschappij 'Sint Antonius Vrienden' gesticht, die de eigenaars van varkens verzekerde tegen het verlies van hun dieren³⁷.

11. De gezondheids- en de armenzorg

Zoals we zagen in paragraaf 3, kennen we slechts één rekening van de Armendis uit de Franse periode. Vanaf 1819 ontmoeten we weer gegevens over de armenzorg. De gemeentesekretaris, tevens „ontfanger vanden aermendis”, heeft in de gemeenteraadszitting van 29 juli ook „den budget overgebracht door de leden vanden bureel van weldaet” voorgelegd. Dit budget van 1819 werd besproken en goedgekeurd volgens het KB van 1 maart 1817. Een lid van het 'Bureel van Weldadigheid', nl. Jan Baervoets, werd in 1821 vervangen door 'ordonnateur' Frans Vandevelde. S. Schouteten werd als lid van het bureel opgenomen, in de plaats van Jakob Vandiedonck.

Op 4 juli 1822 ontmoeten we het eerste jaarlijks rapport aan de Distriktskommissaris

aangaande de koepokinenting, nl. dat „geen vaccinatien plaats gehad hebben, en dat geene personen de koepokken gehad hebben”. Het gemeentebestuur moest in november de „Lyst der personen die eenigen tak der geneeskunst uitoeffenen, en gehuisvest zyn in de gemeente van Heyst”, invullen. Florentina Reniers, 'vroed-vrouw', had haar 'admissie' op 24 juli 1811 te Brugge verworven.

Het Provinciebestuur vroeg op 26 juli uitleg „wegens het gebruik der gelden voortkomende van de 2 p % op de gewoone inkomsten deezer gemeente voor het dienstjaar 1822”. De gemeente antwoordde dat ze dit geld zou besteden aan de 'benoedigheden' van de Armen-dis. Tegelijk werd gerapporteerd: geen vondelingen; geen bedelaars; geen behoeftigen die wensen in 'de kolonie' opgenomen te worden. Het gemeentebestuur berichtte op 17 juli 1824 aan de bevolking dat een dokter zou overgaan „tot het vaccineren der arme kinderen alhier in het gemeentehuis”. Heelmeester Frans Duvivier uit Brugge heeft in 1826 te Heist 44 kinderen gratis gevaccineerd, en 24 te Ramskapelle. In 1827 werden te Heist 31 kinderen gratis gevaccineerd door geneesheer Marcelin Corveleyn uit Westkapelle.

Het gemeentebestuur meldde op 29 augustus 1828 aan de Distriktskommissaris, dat er te Heist geen geneesheer woonde, omdat deze er zijn bestaan niet zou vinden, en dat men zich behielp met een heelmeester uit een aanpalende gemeente. In 1828 hadden geen koepokinentingen plaats. Het bestuur van de Armendis bestond toen uit: J. Quintens, J. Vandenbussche, Pieter Demaecker, Casimir Blommaert, F. Vandevelde en A. Deneve.

Het gemeentebestuur maakte op 9 april 1832 bekend dat in sommige landen de cholera uitgebroken was, en dat voorzorgsmaatregelen moesten genomen worden, nl. dat „alle woon-

huyzen zouden gewit worden, en behoorlyk net worden onderhouden, en ook alle waterloopen, gripfen, en andere moerassen worden gezuivert”. In november stelde de Distriktskommissaris enkele maatregelen voor als hulp aan de armen. De gemeente antwoordde „dat, voorwat betreft het spinnen van gaeren en weven van linwaet alhier onmogelyk zal kunnen ingevoerd worden... het aenkweeken van vlas in de noordelyke gemeenten door den aerd der gronden moeyelyk is”; het zal niet lukken om „het spinnen van gaeren en weven van linwaet aan de arme of geringe volksklasse in gebruyk te brengen”. De gemeenteraad besloot „de maendelyksche bedeeeling, die aen de arme word uytgereykt, op bepaalde dagen vast te stellen”.

Henri Corveleyn heeft in 1833 bij 58 kinderen „de koepok inenting gratis verrigt”. Op 15 januari 1834 werd gemeld: „de arme kinderen de schoole bywoonende zyn al gevaccineerd; het armbestuur bedeeft met de grootste nauwkeurigheid haere middelen”. Op 9 december 1834 was het gemeentebestuur weerom klaar met een jaarverslag: „veertien armkinderen wonen de schoolen in de gemeente by; de jonkheyden dezer gemeente gaen ten meerderen deele het onderwys neemen naer Ramscappelle, die hier digt aengelegen is”; 7 bedelaars zyn ten laste van de gemeente in „het bedelaers werkhuis” geplaatst.

Het jaarverslag van 7 januari 1836: het onderwys is verbeterd, „doordien zig alhier eenen onderwyzer heeft geplaetst”; in zijn school⁹⁸ zyn er o.a. 18 arme kinderen; deze laatste zyn gevaccineerd; er wordt „aen de meysjes ook het breyen en naeyen geleerd”; iedere maandag deelt het Armenbestuur, in het bijzijn van de burgemeester of van een schepen, hulpmiddelen uit aan de armen; het uitbesteden van een ouderling kost jaarlijks 100 fr, van een kind 70 fr.

De gemeenteraad besprak op 25 mei 1836 een schenking aan de Armendis, vanwege de drie kinderen van Jan Quintens en Maria Dewitte. Dezen fundeerden een jaarlijkse rente van 63.50 fr op een partij 'vette gras' van 2 ha 7751 te Lissewege. Aan de schenking waren twee voorwaarden verbonden: 1. jaarlijks te Heist op de eerste maandag na 15 augustus „eene gezongene mis in den vorm van eenen dienst der tweede klas, met 's avonds te vooren en 's morgens eene uer geluyd der klok, en daegs daarna eene gerecommendeerde gelezene mis”; 2. op de bedoelde tweede dag 68 kg brood, gebakken uit tarwemeel, „aen de dischgenooten dezer gemeente” uitdelen.

Het algemeen verslag van 16 september 1836 behandelt ook de armenzorg: de gemeente betaalt de onderwijzer een jaarwedde van 30 fr, „waer voor hy verplicht is de arme kinderen gratis te onderwyzen”; de inkomsten die de Armendis trekt uit zijn grondbezit, „zyn genoegzaam om in de noodwendigheden der arme te voorzien”; „het bureel van weldadigheid” vergadert wekelijks in het bijzijn van de burgemeester of van een schepen; „geene bedelaers bevinden zig ten laste deezer gemeente in het bedelaers werkhuis geplaets”; de 'vaccinateur' komt ieder jaar in het gemeentehuis de kinderen inenten.

De gemeente beschikte over zo weinig middelen dat ze op 21 september 1837 meldde aan de Arrondissementskommissaris dat „wy ons onthouden hebben van de nationale feesten der daegen van September te vieren”. Het verslag van 13 februari 1838 verklaart inderdaad: „het getal der bedeelde arme, de kinders begreepen, bestaet in 64”. Ziehier de getallen van de kinderen die gratis onderwezen werden: 26 in 1836; 15 in 1838; 21 in 1839; 19 in 1840. Het aantal gevaccineerde kinderen in de bedoelde periode: 58 in 1840; 30 in 1842; 24

in 1844.

Het gemeentebestuur berichtte op 9 december 1842 aan de bevolking dat, volgens de wet van 23 september 1842, de arme kinderen op aanvraag van hun ouders kosteloos „openbaar onderwijs” konden krijgen. De ouders moesten de namen aangeven bij het armenbestuur; dit laatste zou gratis boeken en schrijfgerief verschaffen. De volgende voorwaarden werden gesteld: men aanvaardt slechts de kinderen van ouders, die door de Armendis onderhouden worden, en van werklieden die alleen „hunnens dagelykschen loon hebben”; de ouders of de voogd moet te Heist wonen; de kinderen dienen gevaccineerd te zijn, „ofwel de kinderpokken gehad hebben”; als minimum leeftijd geldt 7 jaar, als maximum 14 jaar. Daarnaast besloot het armenbestuur per maand en per kind 0,15 fr bij te dragen.

Op het einde van 1842 verzamelde het Ministerie van Binnenlandse Zaken inlichtingen over de vergoeding van de vroedvrouwen in de gemeenten. Het gemeentebestuur meldde „dat alhier ten allen tyde eene vroedvrouw heeft bestaen, die van het armbestuur een traktement was genietende van 30 francs, en dat door het overlyden der zelve, de gemeente sederd 13 jaeren er van is ontbloot”; de inwoners begeven zich, in geval van nood, naar een aanpalende gemeente; indien een vroedvrouw zich hier vestigt, zal de Armendis haar jaarlijks 30 fr betalen.

De aardappelziekte verhoogde het aantal behoeftigen te Heist. Dienaangaande stuurde het gemeentebestuur in 1848 het volgende rapport naar de Arrondissementskommissaris: „sederd dry jaeren zyn de arme zeer aengegroeyd, het welke voortspruit uit het verlies der aardappelen en duurte der levensmiddelen; de weezen, ouderlingen en gebrekkelyke persoonen worden aanbested, en welkers kosten door de duerte

der levensmiddelen merkelyk zyn verhoogd; de andere behoeftige worden in levensmiddelen, branding en kleederen ondersteund”.

Het dagboek van de familie Desmidt verschafft enkele details over de steun aan de armen. J. Desmidt baatte toen de hoeve tegenover de kerk uit. Omstreeks 1850 werd hij de 'ordinateur' van het armenbestuur. Hij noteert op 1 juni 1854: „het rogge en meel is bested van den disch aen 95 centimen van de steen⁹⁹ by Joseph Barevoets (= molenaar)”. Hij deelde voor 99.75 fr 105 steen meel uit aan 23 personen: de weduwe van Karel Ackx, Gabriel Broeckaert, Marcus Demunter, Jan Depoorter, Eugeen Jansens, Jan Knudde, Bernard Pintelon, Frans Salemon, Ferdinand Savels, Frans Savels, Karel Savels, en Frans Verburg; aan Cecilia Ackx, Frans Allaert, Cecilia Edelynck, Maarten Fonteyne, Baltazar Malfeyt, Karel Mouton, Izabella Savels, Jakob Savels, Jan Savels, Pieter Van Parys, Juliaan Verbeke.

In juli 1854 leverde J. Baervoets, aan ongeveer dezelfde personen, 89 steen meel tegen 1.07 fr; samen 95.23 fr; in augustus 68 steen meel tegen 0.98 fr, samen 66.64 fr. J. Desmidt betaalde ook het onderhoud van behoeftige personen, die in een gezin uitbesteed werden: „Sanderine Neyts is bested voor 30 francs het

jaer”; Florentina Demunter werd 'aengenomen' door Jozef Latruwe tegen 60 fr per jaar. Het is echter spijtig dat de ordinarieur niet meer dergelijke gegevens in het bedoelde dagboek genoteerd heeft.

Twee details uit de notulen bewijzen dat in 1854 te Heist de cholera heerste: 1. in 1856 eiste S. Schouteeten, de gewezen burgemeester, 2.569.04 fr van het gemeentebestuur „over soepen en brandhout uitgedeeld aan de zieken, tydens de heersching der cholera alhier van 23 augustus tot 21 oktober 1854, als ook over eenige vervoeringen van lyken en reizen naer Brugge”; 2. op 6 december 1855 besloot de gemeenteraad, dat Coleta Savels gratis de school voor volwassenen mocht volgen, omdat haar moeder, die vroedvrouw was, op 24 augustus 1854 door de cholera overleden was.

Na 1850 verschaften de notulen van het gemeentebestuur omzeggens geen details over de armenzorg te Heist. Ze geven wel de jaarlijkse afrekening van de Armendis. Hieruit blijkt enerzijds dat de armenmeesters over aanzienlijke inkomsten beschikten, anderzijds dat ze die op een zuinige manier wisten te beheren. Hier volgen, vanaf 1819, de rekeningen van het armenbestuur.

	inkomsten	uitgaven	tekort	overschot
1819	614.62 g	637.24 g	22.62 g	
1820	?	?		
1821	373.19	417.26	44.07	
1822	?	?		
1823	123.85	99.72	24.13	
1824	?	?		
1825	?	?		
1826	666.25	325.68		340.57 g
1827	769.11	633.11		136.00
1828	742.79	454.13		288.13

	inkomsten	uitgaven	tekort	overschot
1829	843.29	532.12		311.16
1830	873.37	527.14		326.23
1831	976.42	438.23		538.19
1832	1.391.63	610.23		781.40
1833	2.752.37 fr	1.036.76 fr		1.715.61 fr
1834	2.814.21	999.48		1.814.73
1835	2.926.03	818.39		2.107.64
1836	3.236.99	856.45		2.380.54
1837	3.660.34	1.124.42		2.535.92
1838	3.710.72	1.288.29		2.422.43
1839	3.597.23	1.491.72		2.105.51
1840	3.280.31	2.251.36		1.311.52
1841	3.411.07	1.958.39		1.452.68
1842	3.552.23	1.746.26		1.805.97
1843	3.909.82	1.927.82		1.982.00
1844	4.174.09	2.051.72		2.122.37
1845	6.031.33	4.171.64		1.859.71
1846	4.093.40	2.267.21		1.826.19
1847	4.708.93	3.196.08		1.512.85
1848	4.109.42	2.339.78		1.869.64
1849	5.024.00	3.271.05		1.752.95
1850	4.261.81	2.638.30		1.623.51
1851	5.837.01	4.246.65		1.590.36
1852	4.138.49	2.707.36		1.431.13
1853	4.203.78	3.002.90		1.200.88
1854	4.840.88	2.950.14		1.890.74
1855	5.853.73	3.413.86		2.439.87
1856	4.998.42	2.275.37		2.723.05
1857	5.287.26	1.832.85		3.454.41
1858	6.021.40	1.785.75		4.235.65
1859	7.759.77	2.167.15		5.592.62
1860	9.060.72	2.956.14		6.104.58
1861	9.925.29	5.199.91		4.725.38
1862	8.209.84	3.273.98		4.937.86
1863	8.687.36	3.678.42		4.678.42
1864	10.744.56	5.394.38		4.350.78
1865	9.054.09	5.599.37		3.454.72
1866	7.583.63	3.858.80		3.724.83
1867	7.664.37	4.317.83		3.346.54

	inkomsten	uitgaven	tekort	overschot
1868	8.113.75	4.228.32		3.885.43
1869	15.886.72	5.611.22		10.275.50
1870	15.821.81	7.588.18		8.233.63
1871	13.361.41	7.031.27		6.330.14
1872	11.060.90	6.595.47		4.465.43
1873	9.021.24	6.384.04		2.637.20
1874	7.447.94	4.602.93		2.845.01
1875	7.142.63	4.658.24		2.484.39
1876	13.957.10	9.832.24		4.124.86
1877	10.033.16	6.494.01		3.539.15
1878	10.349.68	6.108.29		4.241.39
1879	10.182.08	6.045.27		4.136.81
1880	9.773.20	7.116.22		2.656.98
1881	8.334.78	8.071.27		263.27
1882	6.352.57	7.884.02	1.513.45	
1883	6.297.36	10.447.26	4.149.90	
1884	15.624.17	16.895.36	1.271.17	
1885	10.278.89	10.930.93	652.93	
1886	7.405.30	12.443.69	5.038.39	
1887	7.405.29	14.447.51	6.513.22	
1888	10.112.40	15.223.03	5.110.63	
1889	1.598.00	11.742.96	10.144.96	
1890	17.236.58	10.692.35	6.544.23	

Tabel van de kinderen die na de wet van 23 september 1842 gratis gemeentelijk onderwijs genoten hebben :

schooljaar	totaal	jongens	meisjes
1843-44	42		
1844-45	60		
1845-46	54		
1846-47	61		
1847-48	70	42	28
1848-49	73	39	34
1849-50	67	36	31
1850-51	63	37	26
1851-52	74	42	32
1852-53	106	53	53

schooljaar	totaal	jongens	meisjes
1853-54	95	62	33
1854-55	78	56	22
1855-56	77	61	16
1856-57	74	62	12
1857-58	90	70	20
1858-59	97	70	27
1859-60	79	64	15
1860-61	80	62	18
1861-62	82	65	17
1862-63	86	57	29
1863-64	76	50	26
1864-65	91	61	30
1865-66	87	57	30

schooljaar	totaal	jongens	meisjes
1866-67	?		
1867-68	85	69	26
1868-69	82	68	14
1869-70	92	77	15
1870-71	95	70	25
1871-72	86	80	6
1872-73	91	87	4
1873-74	?		
1874-75	89		
1875-76	79		
1876-77	90		
1877-78	?		
1878-79	93		
1879-80	?		
1880-81	60	50	10 ⁴⁰

12. Het onderwijs in het midden van de 19de eeuw

Te Heist is het onderwijs, doorheen de storm van de Franse Revolutie, in de handen van de koster gebleven. In 1824 trad koster-onderwijzer Amand Vanhaecke in functie; hij gaf onderricht in zijn woning (zie ook par. 4). Omdat hij wegens dronkenschap zijn plichten erg verwaarloosde, besloot de kerkraad op 18 mei 1828 „den koster Vanhaecke af te stellen, en Jacobus Baervoet aen te stellen”. De laatstgenoemde overleed op 27 september 1829. Het kerkbestuur nam noodgedwongen A. Vanhaecke weer in dienst. Op 15 september 1831 vond men een nieuwe koster, nl. Jan Verdonck. Een van de voorwaarden, om aanvaard te worden was : „de zes winter maenden word hy verplicht school te houden, als ook in den zomer wanneer er zig zes kinderen bevinden”⁴¹.

Ondertussen was het onderwijs te Heist reeds in verval geraakt. Het gemeentebestuur rapporteerde op 9 januari 1832 : „het gemeen-

te bezit de middelen niet tot het oprichten van een schoollokael; er bestaet niet dan een kinderschool; de jonkheyden deezer gemeente gaen ten meerderen deel het onderwys neemen na Ramscapele, die hier digt aengelegen is”.

Jan Macquyn is op 6 januari 1835 koster-onderwijzer van Heist geworden. Het gemeentelijk verslag van 16 september 1836 meldde : „het gemeente bezit geen schoollokael; het lokael alwaer het onderwys word gegeven, behoord aen den schoolonderwyzer”; deze is benoemd door de Staat; de gemeente bestemt 50 fr voor de aankoop van 'schryftafelen'. Het rapport van 15 november : voordat J. Macquyn zich hier vestigde, zochten veel kinderen onderwijs in aanpalende gemeenten; de onderwijzer „gebruikt eene goede leerwys”; de gemeente betaalt hem 30 fr.

Het KB van 22 november 1837 verleende aan J. Macquyn een staatswedde van 75 fr. Hij stierf echter op 31 augustus 1838. Zijn schoonbroer, Konstant Baervoets, vervulde tijdelijk de functie van onderwijzer. Hier volgt het rapport van 16 maart 1839 : „het onderwijs word in beyde schoolen ingevolge het oud gebruyck gegeven, de nieuwe leerwyze word geheel verwaerloosd”. De vermelding „beyde schoolen” deed de Arrondissementskommissaris verwonderd opkijken.

De gemeente gaf op 19 augustus uitleg : dat Jakob Terrasse niet door het gemeentebestuur als onderwijzer aangesteld was, „en dat het maer sedert de omwenteling is, dat hy het onderwys alhier in geevende; geene kinderen worden er in zyne school gratis onderwezen”. K. Baervoets kon zijn taak niet aan. Dominicus Schram huwde in oktober 1839 met de weduwe Macquyn, en zette het onderwijs verder. Ofschool hij geen brevet had, werd hij toch op 24 juni 1840 door de gemeente benoemd, omdat hij zijn werk goed deed.

schooljaar	totaal	jongens	meisjes
1866-67	?		
1867-68	85	69	26
1868-69	82	68	14
1869-70	92	77	15
1870-71	95	70	25
1871-72	86	80	6
1872-73	91	87	4
1873-74	?		
1874-75	89		
1875-76	79		
1876-77	90		
1877-78	?		
1878-79	93		
1879-80	?		
1880-81	60	50	10 ⁴⁰

12. Het onderwijs in het midden van de 19de eeuw

Te Heist is het onderwijs, doorheen de storm van de Franse Revolutie, in de handen van de koster gebleven. In 1824 trad koster-onderwijzer Amand Vanhaecke in functie; hij gaf onderricht in zijn woning (zie ook par. 4). Omdat hij wegens dronkenschap zijn plichten erg verwaarloosde, besloot de kerkraad op 18 mei 1828 „den koster Vanhaecke af te stellen, en Jacobus Baervoet aen te stellen”. De laatstgenoemde overleed op 27 september 1829. Het kerkbestuur nam noodgedwongen A. Vanhaecke weer in dienst. Op 15 september 1831 vond men een nieuwe koster, nl. Jan Verdonck. Een van de voorwaarden, om aanvaard te worden was : „de zes winter maenden word hy verpligt school te houden, als ook in den zomer wanneer er zig zes kinderen bevinden”⁴¹.

Ondertussen was het onderwijs te Heist reeds in verval geraakt. Het gemeentebestuur rapporteerde op 9 januari 1832 : „het gemeen-

te bezit de middelen niet tot het oprichten van een schoollokael; er bestaet niet dan een kinderschool; de jonkheyden deezer gemeente gaen ten meerderen deel het onderwys neemen na Ramscappelle, die hier dicht aengelegen is”.

Jan Macquyn is op 6 januari 1835 koster-onderwijzer van Heist geworden. Het gemeentelijk verslag van 16 september 1836 meldde : „het gemeente bezit geen schoollokael; het lokael alwaer het onderwys word gegeven, behoord aen den schoolonderwyzer”; deze is benoemd door de Staat; de gemeente bestemt 50 fr voor de aankoop van 'schryftafelen'. Het rapport van 15 november : voordat J. Macquyn zich hier vestigde, zochten veel kinderen onderwijs in aanpalende gemeenten; de onderwijzer „gebruickt eene goede leerwys”; de gemeente betaalt hem 30 fr.

Het KB van 22 november 1837 verleende aan J. Macquyn een staatswedde van 75 fr. Hij stierf echter op 31 augustus 1838. Zijn schoonbroer, Konstant Baervoets, vervulde tijdelijk de functie van onderwijzer. Hier volgt het rapport van 16 maart 1839 : „het onderwijs word in beyde scholen ingevolge het oud gebruyck gegeven, de nieuwe leerwyze word geheel verwaerloosd”. De vermelding „beyde scholen” deed de Arrondissementskommissaris verwonderd opkijken.

De gemeente gaf op 19 augustus uitleg : dat Jakob Terrasse niet door het gemeentebestuur als onderwijzer aangesteld was, „en dat het maer sedert de omwenteling is, dat hy het onderwys alhier in geevende; geene kinderen worden er in zyne school gratis onderwezen”. K. Baervoets kon zijn taak niet aan. Dominicus Schram huwde in oktober 1839 met de weduwe Macquyn, en zette het onderwijs verder. Ofschoon hij geen brevet had, werd hij toch op 24 juni 1840 door de gemeente benoemd, omdat hij zijn werk goed deed.

Tengevolge van de wet van 23 september betreffende „de gemeente als zoodanige aengenoomene scholen”, stelde de gemeenteraad op 6 juni 1844 een schoolreglement vast: het schoolgeld bedraagt per maand 1 fr „voor de leerlingen behoorende tot de eerste klasse”, 0,75 fr voor de 2de klas, 0,60 fr voor de 3de klas, „warming er in begrepen”; de onderwijzer levert boeken en schrijfgerief tegen 0,20 fr per maand; de lesuren zijn 9 u - 11.30 u, 1 u - 4 u; de 'congé-dagen' zijn: de zaterdagen, de zondagen, de verlofdagen bepaald door de wet, en „den 12 maerte, st. Gregorius, patroon der scholen”.

In maart 1845 bezocht de provinciale inspekteur de lagere school te Heist. Hij oordeelde dat „de plaats, als nu dienende voor schoollokaal te kleyn, te laeg en te weinig verlicht is, voor het getal kinderen die de zelve bywoonen”. Hij vroeg de gemeente „een nieuw schoollokaal in te richten”. Op 10 maart behandelde de gemeenteraad de onderwijskwestie: het huidig lokaal behoort aan de schoolmeester „by middel van pagt”; de gemeente heeft geen geld om een school te bouwen, „daer de bevolking ten meerderen deel bestaet in arme visschers, en alle de lasten der gemeente door een kleyn getal landbouwers moeten gedragen worden”; men zal trachten „het tegenwoordig schoollokaal meer te verlichten”.

Aangezien het gemeentebestuur steeds meer door de schoolinspectie onder druk gezet werd, leende het armenbestuur in mei 1850 1723 fr uit aan de gemeente om een school te kunnen bouwen. De Armendis gaf het perceel B 127 b, groot 410 m², voor 99 jaren in cijnsacht aan de gemeente, om daar een school op te richten. Op dit stukje grond had vóór 1600 het Gasthuis gestaan. Het lag op de westzijde van de Pompestraat midden in de partij B 127. De genoemde 410 m² werden, door middel van

grondruil, naar de noordzijde van B 127 verplaatst. Voortaan paalde B 127 b aan B 164-70.

De raadsleden bespraken op 25 augustus 1852 het feit dat de gemeente in 1851 op B 127 b een school opgericht had⁴², maar wegens gebrek aan geld geen onderwijzerswoning had kunnen bouwen. Men vroeg een toelage aan de Provincie. De jaarwedde van schoolmeester D. Schramme werd in 1852 op 150 fr, in 1855 op 200 fr gebracht. Leon Lams werd in 1852 tot hulponderwijzer benoemd⁴³, Felix Beaufort uit Pittem in 1856, Konstant Cosyn in 1858.

Deken F. Vancoillie bezocht in 1858 Heist, en zag dat het onderwijs, vooral dit van de meisjes, in een triestige toestand verkeerde. Hij verzocht Mejuffer Anna Serweytens, die te Brugge in de Annuntiatenstraat de orde van de 'Dienstmaagden van de Zaligmaker' gesticht had, zich met de opvoeding van de Heistse meisjes te belasten. In 1859 zond ze twee zusters. In 1860 kocht ze twee huisjes in de Molenhoek, en opende daar een speldewerkschool. Zuster Serweytens stichtte vervolgens de 'Zusters van de Onbevleete Ontvangenis', een kongregatie die zich bijzonder op het onderwijs toelegde. In 1861 begonnen de zusters in de Molenhoek ook lager onderwijs te geven⁴⁴.

In de raadszitting van 2 februari 1863 stonden, o.a. de volgende punten op de dagorde: 1. „dat het lager onderwys alhier in eenen bevenelyken staat verkeerd”; vele ouders en de inspekteur betogen dat D. Schramme „teene-mael onbekwaem is om een behoorlyk onderwys te geven”; 2. dat de gemeenteschool nog steeds niet over een onderwijzerswoning beschikt. De gemeenteraad besloot: 1. de komende eksamens van de normaalschool af te wachten, om de zoon van D. Schramme de kans te geven zijn vader op te volgen; 2. het perceel B 127 b, waarop de school stond, aan te kopen.

Tenslotte werd Jozef Dewilde, hulponderwijzer te Westkapelle, op 14 april 1865 benoemd in de plaats van D. Schramme; zijn wedde bedroeg 400 fr.

De groeiende toeristische nijverheid schiep de behoefte aan een afzonderlijke gemeenteschool voor meisjes. Op 27 april 1865 besloot de gemeenteraad dergelijke school te bouwen. Maar op 22 november stelden de raadsleden vast: dat de gemeente met schulden belast is; dat „alhier een byzondere school voor meisjes bestaat, bestuurd door geestelyke dochters”; dat de bestaande gemeenteschool, die door veel meisjes bezocht wordt, kan vergroot worden. Ze besloten: de bouw van de meisjesschool uit te stellen; achteraan de gemeenteschool een klaslokaal bij te voegen; een aangrenzend perceel van 16 aren te kopen om een onderwijzerswoning te bouwen.

Op 23 augustus 1866 besloot de gemeenteraad kosteloos onderwijs voor volwassenen in te richten. Het reglement werd op 15 april 1867 gepubliceerd: de gemeente betaalt de onderwijzer 150 fr en de hulponderwijzer 50 fr; de minimumleeftijd is gesteld op 14 jaar; de lessen lopen van 18 tot 20 uur, van maandag tot vrijdag, van 1 oktober tot 31 maart. Op 26 oktober 1868 vernemen we het leerprogramma: 1. in de lagere afdeling: „het lezen en het schryven; het wettelyk stelsel van maten en gewichten; de beginsels van het rekenen; de beginselen van de vlaamsche taal”; 2. in de hogere afdeling: „de vlaamsche en fransche talen; de rekenkunde, het teekenen; de grondbeginselen der aardrykskunde en der geschiedenis, byzonderlyk der aardrykskunde en der geschiedenis van België; de leeringen van het grondwettelyk recht, bij middel van uitgelegde lezingen; de leeringen van gezondheidsleer”.

In februari 1867 nam het gemeentebestuur het besluit om de gemeenteschool te verkopen,

omdat die niet meer aan de behoeften voldeed. Men zou in het noordblok 9 aren uit de percelen B 39-41, die aan de kerk en de Armenidis toebehoorden, en 9 aren uit het aanpalend B 34 kopen. De bedoelde 15 aren waren „alle gronden gelegen langst de Achterstraat (= Noordstraat) en in de Vanderstichelenstraat, welke door het Gouvernement is geopend”. Ze vormden de hoek van de Achterstraat en van de straat die pas naar de zee getrokken was, d.w.z. het noordeinde van de huidige Kardinaal Mercierstraat.

Ondertussen had Zuster Serweytens in 1866, naast de gemeenteschool een perceel van 13 a 84 ca gekocht, nl. B 164-70 waar toen een herberg stond. De Zusters van de Onbevleete Ontvangenis vestigden daar een bewaarschool en een lagere school voor meisjes. De spelde-werkschool in de Molenhoek werd afgeschaft. In de daaropvolgende jaren bouwden de zusters de vroegere herberg tot een behoorlijke school uit⁴⁵.

In 1869 werd in de gemeenteschool Antoon Van Oyen benoemd tot hulponderwijzer, in de plaats van Pieter Schramme die voorlopig aangesteld was. Daarna verwierp de Arrondissementskommissaris het plan om een school te bouwen op de reeds vermelde 15 aren, omdat dit perceel uit duinegrond bestond. De gemeenteraad besloot op 10 maart 1870 een deel van B 127, naast de gemeenteschool te kopen, om daar een jongens- en een meisjesschool te bouwen. De notulen vermelden de volgende hulponderwijzers: Konstant Delanghe (1870), Konstant Acx (maart 1871), Robert Pieters (oktober 1871), K. Ackx (1875).

Het verzoek van „Maria Allaer, geestelyke dochter in het klooster alhier”, dat haar school „zou mogen de plaats nemen van gemeentelyke school voor meiskens”, werd op 17 februari 1873 met 7 stemmen tegen 2 geweigerd.

Enkele weken later verwierp de Arrondissementskommissaris het plan om de boven vermelde dubbele school te bouwen. Ondertussen had de gemeente reeds 29 a 10 ca gekocht uit B 127 tussen de oude school en het huis van Frederik Savels. De raadsleden bespraken op 17 juli 1878 het bestek van de jongensschool, die langs de Kursaalstraat zou gebouwd worden. Tegelijk werd toegestaan dat Mevrouw Dullaert de muur tussen haar zustersschool en de gemeenteschool zou gemeen maken⁴⁶.

13. De bouw van een stenen zeedijk

In 1840 moest het gemeentebestuur verscheidene rapporten insturen. Het antwoordde op 28 juli aan de kommissie ter bevordering van de vlasnijverheid te Brugge : „het vlas te lande is in dees gemeente met meerderen yver als de voorgaende jaeren opgekogt”; „den middelmaetigen prys even als het voorgaende jaer, mag men berekenen op 610 francs de hectare”; „het vlas alhier word bijna al door de ingezetenen of door die der aenpaelende gemeenten gekogt, en word door hun gezwingeld, en alsdan ter markt gebragt”. Het besluit luidde dat de vlaskweek „veele bezigheden aen de werkende klas verschaft”.

Op dezelfde dag aan de kontroleur van de direkte belastingen : „vier personen die tegeelyk snuyf en rooktabak verkoopen”; een verkoopt alleen rooktabak; geen enkele verkoopt alleen snuiftabak. Op 9 oktober aan de Arrondissementskommissaris : dat alle inwoners ofwel hun brood zelf bakken, ofwel het meel dat ze bij de molenaar kopen, „by de bakkers dragen om in brood gebakken te worden”, ook de armen die meel krijgen; dat de hoeveelheid brood, die door de bakkers verkocht wordt, „in een klein gedeelte bestaet”; een tarwebrood van 2 kg kost 0,44 fr, een roggebrood van 2 kg

0,30 fr; de prijzen van het brood gaan op en neer met de graanprijzen. Het gemeentebestuur besprak op 3 september 1841 de wet van 14 april 1841, die de gemeente beval een algemeen plan van de buurtwegen op te maken. De Staat zou de helft van de kosten vergoeden.

Ondertussen had de streek ten noorden van Brugge gedurig wateroverlast, omdat de Nederlanders sedert 1830 de afwatering bemoeilijkten⁴⁷. In 1842 besloot de Belgische regering een volledig nieuw afvoerkanaal te graven, dat te Heist in de zee zou uitmonden. Het gemeentebestuur publiceerde in januari 1843 het plan van de werken „pour la construction de la première section du Canal de Zelzaete”. De inwoners van Heist „die door de oprichting der vaerd van Zelzaete naer de Noordzee hunne eygdommen afgenoomen of mede gesleept worden”, konden hun klachten te Brugge indienen.

Het RAB bewaart het „plan d'une partie de la côte de la mer du Nord près de Heyst, ou est figuré en rouge l'emplacement de l'ecluse au débouché du canal de Zelzaete”. De tekening werd gemaakt op 30 juli 1843, en goedgekeurd op 8 november. We zien de rijshoofden in de buurt van het kanaal : het hoofd nr 24, ca. 200 m ten westen van de monding; een kort hoofd; het hoofd nr 25, op de westzijde van de monding; een kort hoofd op de oostzijde; het hoofd nr 26, ca. 150 m ten oosten van de monding; de nummers 27 tot 30 bezetten verder de kust tot recht vóór Heist⁴⁸.

De gemeenteraad hechtte op 27 december zijn goedkeuring aan het feit dat de „kas van voorzienigheid, ter onderstand van weduwen van visschers, verminkte en bejaerde visschers te Heyst”, gemeentesekretaris F. Frankin verkoos als tesorier. Op 5 april 1844 werd medegedeeld dat S. Schouteeten een steenbakkerij zou bouwen op de Evendijk, „en dit naby de

plaats alwaer den nieuwen vaerd van Zelzaete naer de zee is doorsnydende". Hij kreeg de toelating om de percelen A 108, 109 en 110 uit te bakken, d.w.z. de Evendijk vanaf de Kerkstraat A tot het Leopoldkanaal.

Het algemeen verslag van 2 september 1844 handelt vooral over de toestand van de bevolking en van de pensioenkas: in 1843 waren er 44 geboorten, 18 overlijdens, 9 huwelijken; „onze gemeenteschool is in getal van leerlingen wel voldoende”; „in de spaerkas” voor de vissers bevindt zich 658.54 fr, tegen een interest van 3,5 %; sedert 1 januari 1844 krijgen twee personen een pensioen uit de voorzienigheidskas. Deze kas maakte verder „eenen goeden voortganck”. Het batig slot bedroeg in 1844 4.243.81 fr; daarvan werd 3.351.70 fr in de spaerkas belegd.

Nadat landmeter Hoeykens de kaartbladen van de buurtwegen getekend had, kon de burgemeester op 7 augustus 1845 meedelen dat die ter inzage van het publiek lagen. Op 24 oktober kwam een rekwesst vanwege Pieter Gilliodts uit Brugge „tot bekomen eene herstelling in den landweg bekend op den Atlas de buurtwegen dezer gemeente onder nr 16”, nl. de uitweg van het Torenleem. De genoemde protesteerde tegen het feit dat zijn eigendom als een openbare weg genomen was. De gemeenteraad ging in op het verzoek van P. Gilliodts. De Atlas van de Buurtwegen werd op 15 maart 1849 definitief gepubliceerd.

De gemeenteraad besprak op 7 september 1846 de wedde van de sekretaris: deze onderhoudt het sekretariaat van de pensioenkas 'onvergeld'; het bijhouden van de registers van de burgerlijke stand verschaft hem steeds meer werk, aangezien het aantal bewoners reeds tot 946 opgelopen is. De raadsleden stemden een verhoging van 50 fr. In 1845 bedroeg het batig slot van de pensioenkas 5.900.45 fr; daarvan

werd 3.351.71 fr in de spaerkas geplaatst; er werd in 1845 362 fr pensioengeld uitbetaald. Verder vernemen we op 29 oktober 1846 dat de huizen al een nummer dragen: „het is verboden de nummers der huizen te veranderen of uit te schrabben”⁴⁹.

Voortaan spande het gemeentebestuur zelf zich in om de reeds bestaande steenweg „tot binnen de plaats dezer gemeente” te doen doortrekken. Deze weg zou de visserij, die te Heist een belangrijke nijverheid vormde, ten goede komen. Evenals te Blankenberge zou men de vangsten ter plaatse kunnen verkopen. De hoofdingenieur beraamde de kosten op 13.000 fr. Daarom richtte de gemeente op 15 februari 1847 een verzoek tot de regering om het bedoelde stuk kalsijde te bekostigen.

De sluizen van de Zelzatevaart waren al gebouwd, maar de bedding van het kanaal moest nog uitgediept worden. Aannemer De Keuwer, die de werken „voor de verdieping der vaerd Leopold” uitvoerde, vroeg aan de gemeente de toelating om een stoompomp op te richten. De boeren eisten dat hij het uitgepompte water niet over hun landerijen zou laten lopen, maar naar de zee richten.

In het jaarverslag over het jaar 1847 hoopte men dat de afwatering zou verbeteren na de algehele voltooiing van het Leopoldkanaal. Verder wordt gezegd: „den opbrengst der visscherij bevindt zich in eenen kwynende staet, daer den visch maer eene kleine weerde heeft, die men moet toeschrijven aen het mislukken der aerd-appelen en duurte der levensmiddelen”; anderzijds verbetert de toestand van de pensioenkas, die haar maandelijks uitbetalingen verricht.

De toestand van de landbouw en van de visserij in 1848: „zedert de inrichting van de vaerd van Zelzaete zyn de waterleydingen ingerigt om hunne uytloozingen met gemak te geven; den afloop van het opperwater is zoo

snel dat in de leegste partien garssingen geen overstromingen meer bestaan, daer te vooren veele partien onder water stonden; de graen-oogst kan maer op een middelmatigen op-brengrst beschouwd worden; het hoornvee is verbeterd zedert de invoering van het Dur-hams ras, zoo voor het aenkweeken, vetleggen, als voor de melkkoeyen"; er werden 249 stuks hoornvee, 60 paarden en 210 schapen geteld; er zijn 18 vissersboten in de vaart; de bruto-winst van de visvangst beliep in 1847 47.820 fr; zes vissersgezinnen genieten van een pensioen.

In het verslag over 1849 verklaart het gemeentebestuur zich zeer tevreden over de af-watering: „nogthans bevinden wy ons in het geval van in den zomer by groote droogten schaersheyd aen water te hebben, door dien geen duikers aen de oostzyde der vaerd bevin-den om opperwater aen onze weyden te geven"; de graanoogst voldoet; de aardappelziekte ver-mindert; de visserij bezit 20 vaartuigen; de brutowinst bedroeg in 1848 50.940 fr; zeven gezinnen krijgen een pensioen.

Het gemeentebestuur maakte op 9 maart 1850 bekend dat de watering Eiesluis-Reigaars-vliet aan de Provincieraad de toelating gevraagd had om een „regt van barriere te doen betalen op de steenwegen". De Heistse voertuigen zou-den een tol betalen „regt over de kerke van Heyst" (= het toenmalige eindpunt van de kasseiweg) en bij de stadspoort van Brugge, en bij de terugkeer op de genoemde twee plaats-en. In de naam van de Heistenaars protesteerde J. Desmedt. Men gaf toe dat de bouw van de kasseiwegen veel geld gekost had, maar het onderhoud ervan viel goedkoper uit. Hoe dan ook, het verhogen van de vervoerkosten zou het vissersbedrijf bezwaren. Tenslotte werd er te Heist geen tolbareel opgericht.

Op 25 juni 1853 handelden de raadsleden over de onteigeningen, die zouden gebeuren

voor het graven van de Schipdonkvaart, d.i. het Afleidingskanaal van de Leie. In maart 1854 trachtten verscheidene inwoners nogmaals van het gemeentebestuur te bekomen, dat „het nog gedeelte zandweg, leidende van de kerk tot aen het dorp, in steenweg zoude gebragt worden". Ook de gemeenteraadsleden⁵⁰ vonden de be-doelde steenweg zeer noodzakelijk voor de vis-serij, de landbouw, en het onderhoud van „het Leopold sas"; het werk werd begroot op 11.900 fr⁵¹.

In de eerste helft van de 19de eeuw werd de duinengordel tussen Heist en Blankenberge herhaaldelijk door het stormgeweld aangeval-len. Op 14 januari 1808, 4 februari 1825, 21 december 1845 en 21 november 1851 bereikte de vloed telkens een uitzonderlijk hoog peil. Omstreeks 1855 was, even ten oosten van de Leopoldsluizen, de duinvoet 5 m diep wegge-haald. De duingordel dreigde helemaal te be-zwijken, want hij verhief zich maar een vijftal meter boven het gewone hoogwaterpeil, ter hoogte van de Duivelsput slechts 3,40 m.

P. Declercq, ingenieur van Bruggen en Wegen, tekende op 29 januari 1855 de „profils des ouvrages à effectuer pour garantir la dune, en continuation du perré⁵² exécuté vers Heyst en 1852, sur la rive droite du chenal de l'écluse et empêcher le déferlement des vagues sur la digue du Comte Jean". De bedoelde stenen muur bestond uit arduinblokken, was in 1852 gebouwd om de monding van het Leopold-kanal om de rechterzijde te beschermen, en moest in 1855 ongeveer 250 m verder oostelijk doorgetrokken worden.

De aannemer moest te werk gaan als volgt: de buitenzijde en de top van de duinen met zand aanvullen; op de buitenhelling en de top een laag klei-aarde aanbrengen; vervolgens op die helling een muur van arduinblokken bou-wen, en op de top, die 2 m breed was, een

stromat leggen. Tussen de duinengordel en de Graafjansdijk lag toen een lage strook grond met een breedte van gemiddeld 30 m; ter hoogte van de Duivelsput bedroeg die breedte slechts een twintigtal meter. De oude zeedijk was bovenaan 4 m breed, en stak ca. 3 m boven het gewone vloedpeil uit⁵³.

14. Het eerste politiereglement op het zeebaden

In het tweede kwart van de 19de eeuw begonnen toeristen naar Heist te reizen om er van de duinen, het strand en de zee te genieten. Deze personen verbleven bij de herbergiers en bij partikulieren in de dorpskom. Hun gastheren maakten hen het baden gemakkelijker door op het strand badkarren te plaatsen. Het groeiende aantal toeristen en badkarhouders verplichtte het gemeentebestuur op 2 juli 1857 een politiereglement te publiceren om misbruiken te vermijden „zo wel van wegens de ingezetenen en belanghebbende, als van de zeebezoekers”.

1. „De plaats bestemd voor het nemen der zeebaden in deze gemeente is de Vierhoek of de ruimte tusschen de zeehoofden geteekend nrs 29 en 30, en aangewezen door palen dragende het opschrift: Badplaats” (de houten strandhoofden 29 en 30 lagen ongeveer recht vóór de dorpskom; de stenen zeedijk reikte toen, blijkens de zojuist aangehaalde kaart van 1855, nog maar 250-300 m ten oosten van de Leopoldsluizen).

2. De baders mogen de genoemde twee hoofden slechts tot op 15 m benaderen.

3. De badende mannen moeten een „gesloten broek en een lyf- of hemdrok” dragen, de vrouwen „een kleed of hemd”.

4. Wie op een andere plaats gaat baden, onttrekt zich aan de reddingsmiddelen, en kan gestraft worden.

5. De vissers mogen tussen 15 juni en 1 okto-

ber niet op de badplaats aanstranden.

6. Een badkarhouder moet zich vóór 1 mei bij het schepenkollege aanmelden. Een schepen zal het register van de badkarren bijhouden. Elke wagen krijgt een nummer, dat de eigenaar zelf op zijn wagen moet aanbrengen. De standplaatsen worden vóór 1 juni verloot. Men mag de nummers onder elkaar verwisselen.

7. Badkarren die niet aan alle gestelde voorwaarden voldoen, worden van de badplaats verwijderd.

8. Het gebruiken van de badwagen wordt op één uur gesteld. De tarieven zijn: 0,50 fr voor 1 persoon; 0,80 fr voor 2 personen; 1,20 fr voor 3 personen; 0,35 fr voor elke persoon meer; halve prijs voor een kind onder 6 jaar; men betaalt 0,25 fr per bad voor een begeleider.

9. De badkarhouder moet aan elke cliënt een badkleed en twee handdoeken bezorgen.

10. De badwagens staan onder de gedurige controle van de politie⁵⁴.

11. De eigenaars en de bedienden van de badkarren mogen de toeristen niet op de zeedijk of in de straten lastig vallen, „om hen naar hunne wagens te trekken... niet de openbare of byzondere ry- of voertuigen afwachten”.

12. Het badreglement moet in de wagens aangeplakt worden.

13. Een boete van 1 tot 15 fr wordt gesteld op iedere overtreding.

Het toenemend aantal toeristen, en de groeiende hoeveelheden vis, die aan land gebracht werden, verplichtten het gemeentebestuur in februari 1858 4.000 fr te lenen om de steenweg nog vóór het komende badseizoen, van de kerk tot de dorpskom, te kunnen doortrekken. In de vergadering van 28 september 1859 kon men eindelijk meedelen dat de bewuste kasseiweg voltooid was.

Omstreeks 1850 bouwde het Ministerie van Openbare Werken een vuurtoren op de duinen

in de buurt van de verdwenen Vierbote. E. Piens schetste op 5 december 1861 de bedoelde duinen, waar de Staat begon grond te verkavelen. Van de Gravestraat uit loopt een geplaveid wegje naar de zeeoever. Tussen dit pad en de Visserswegel staat het paviljoen van F. Demolder, het latere Hotel du Phare, dat voor zover we weten het oudste toeristenverblijf op de duinen van Heist is. Op de oostzijde van het geplaveid pad zou Baervoets een hotel bouwen. Er wordt reeds een plan gemaakt om de Pompestraat tot de zee door te trekken⁵⁵.

Een „plan figuratif des travaux d'amélioration à exécuter aux dunes au droit du village de Heyst”, getekend door E. Piens op 28 maart 1862, goedgekeurd op 26 mei 1862, geeft ons een gedeelte van de dorpskom en van de zeeoever. In 1862 ligt er nog geen stenen dijk vóór Heist. De tekenaar onderscheidt twee duinenrijen: 1. een gordel langs de zeeoever; 2. een smalle rij die het noordblok en de Graafjansdijk overdekt; het duinenzand was vóór 1800 tot in het middenblok en het Oostdorp doorgedrongen, maar de Achterstraat (= Noordstraat A) had standgehouden.

De kaart toont een twintigtal huizen, die links en rechts van de Achterstraat, en langs de noordzijde van het Oostdorp, d.i. het westeinde van de huidige Knokkestraat, op het zand gebouwd werden. Het is duidelijk dat, in de bedoelde sectoren, de bebouwing zich ontwikkelde onder de invloed van het zeetoerisme. De Visserswegel heet op de kaart „chemin vers l'estran”. Van de Gravestraat uit loopt het reeds vermelde pad met een „pavement en briques”.

In de dorpskom bestaat alleen de Pompestraat als „rue pavée”. Maar het noordeinde ervan is nog niet gekasseid. Van dit punt uit zou de Pompestraat, met een breedte van 6 m, naar de zee doorgetrokken worden. Daartoe

moesten in het noordblok twee huizen (B 47 en 48) onteigend worden. Langs de zeeoever, tussen het stenen voetpad en de geplande straat, ligt op de duinen een „revêtement en briques existant”. Om de zandverstuiving tegen te gaan, voorziet het plan een „couche de terre glaise” langs de twee vermelde stenen voetpaden⁵⁶.

Het feit dat „het getal vreemdelingen jaarlijks in het badsaizoen toeneemt”, en dat veel huizen in de dorpskom niet over een pomp of een drinkwaterput beschikten, stelde de evolverende gemeente voor allerlei problemen. Men voelde het tekort aan verharde straten. De gemeenteraad besloot op 15 december 1865: 1. de in 1858 gekasseide Pompestraat recht te trekken; 2. de „weg nr 14 of Achterstraat” recht te trekken, en op een breedte van 6 m te kasseien; 3. de „oprichting van twee openbare waterpompen met eenen waterput”.

Het kerkbestuur onderhandelde toen reeds een paar jaren met allerlei instanties om een nieuwe, grotere kerk te kunnen bouwen⁵⁷. In 1866 begon de gemeenteraad zich met die zaak in te laten. De vergadering van 23 augustus stelde vast: de huidige kerk staat te ver van de dorpskom; ze is bouwvallig en eist kostelijk herstelwerk; de binnenoppervlakte van 774 m² volstaat niet meer om het groeiend aantal inwoners en zomertoeristen te bevatten. Het gemeentebestuur vond het goed, dat de kerkfabriek een groot aantal percelen grond zou verkopen, om de bouwkosten te dekken.

Hierboven zagen we dat het bestuur van de Domeinen reeds ca. 1860 ernaar streefde om de duinen ten noorden van de dorpskom te verkavelen. De oostgrens van de bedoelde sektor werd gevormd door de Duinen van Serweytens. Deze grens vertrok uit de noordgevel van de herberg Oosteinder, die langs de noordzijde van het Oostdorp stond. Een dijkje duidde de scheiding tussen de twee eigendommen

aan. Deze lijn komt ongeveer met de latere Prins Albertstraat overeen⁵⁸.

Omstreeks 1865 begonnen de werken, die aan de gemeente Heist de mogelijkheid verschaften, om op haar zeeoever een badstad te bouwen. Een kaart van 1867 toont ons : 1. de Pompestraat die tot de zee doorgetrokken is; het noordeinde is wel nog „à paver”, maar de bebouwing schuift noordwaarts; op de noordwesthoek van de nieuwe weg staat het „pavillon de mr Baervoets”, het latere 'Hotel de la Plage'; 2. „de Vanderstichelenstraat, welke door het gouvernement is geopend”, d.i. het noordeinde van de huidige Kardinaal Mercierstraat; ook hier evolueert de bebouwing; 3. een „perré en construction”, nl. de stenen dijk die oostwaarts tot de Duinen van Serweytens doorgetrokken wordt⁵⁹.

Hier moeten we even uitweiden over de gemeenteraadsverkiezingen van 30 oktober 1866. Volgens het toen geldend stelsel moesten vijf leden van de raad zich kiesbaar stellen, nl. N. Mengé, Bernard Baervoets, F. Mabesoone, C. Blommaert en K. Bassens. Heist telde toen 65 kiezers; er werden 60 geldige stemmen uitgebracht. De volgende vijf personen werden gekozen : Leopold Desutter 53 stemmen, N. Mengé 43, F. Mabesoone 41, Jan Vanwynsberghe 36, Leopold Schouteeten 33. B. Baervoets werd met 34 stemmen de opvolger van schepen A. Deneve. L. Desutter werd door het KB van 18 januari 1867 tot schepen benoemd.

In 1867 beijverde het gemeentebestuur zich om in het middenblok een strook grond van de kerkfabriek te kopen, zodat men de Vanderstichelenstraat tot de Dorpsstraat (= Zuidstraat) kon doortrekken. Ondertussen besloot het kerkbestuur een nieuwe kerk te bouwen op het perceel B 297, dat aan mevrouw Hermans-Lybaert toebehoorde. Het bedoelde bouwterrein bevond zich op de oostzijde van de Pom-

pestraat, ongeveer 150 m ten zuiden van de Zwaan. De gemeente toonde zich bereid om het geplande kerkplein, door middel van een eind straat, met het Oostdorp te verbinden. Het gehele ontwerp is echter in duigen gevallen.

De bouw van de stenen dijk vorderde. Op 1 maart 1868 stelde het gemeentebestuur vast, dat „het zeestrand dit jaar overrompeld ligt met arduinsteen en allerlei materialen tot versterking van den zeedijk; dat de ontworpen aanlegging der Vanderstichelen straat eenen nieuwen en schoonen weg naar het zeestrand zal worden, dat deze straat gekassyd zynde, eene gemakkelijke en aangename wandeling voor de vreemde badbezoekers zal uitmaken”. Er werd besloten : de Vanderstichelenstraat te kasseien; in de Dorpsstraat voetpaden te leggen.

In februari 1868 verklaarde mevrouw Hermans zich bereid om het perceel B 131 af te staan voor de bouw van de nieuwe kerk. Dit gebouw zou 150 m ten zuidoosten van de herberg Papenhooft staan. Mevrouw stelde volgende voorwaarden : 1. ze zal op de kosten van de kerkfabriek „door haren landmeter doen uitmaken den grond geschikt voor de nieuwe kerk en de nieuwe aan te voegen straat, welke zal moeten heeten Lybaertstraat”; 2. voordat de bouw begint, „zal men moeten eenen nieuwen muur bouwen rond den weg, moettende dienen tot processieweg der nieuwe kerk (kant van noord, oost en zuid), en dezen muur zal moeten zyn van 2 meters hoog van den grond, en van 1 en 1/2 steen dik, van de zelve soorte van steen waarmede de nieuwe kerk zal gebouwd worden”; 3. de prijs is 12.000 fr per hektare⁶⁰. De kerkfabriek aanvaardde die voorwaarden op 2 februari 1868, en de gemeenteraad op 6 april op voorwaarde dat de bocht op het zuidoende van de nieuwe straat zou rechtgetrokken worden. Ook het tweede bouwplan is mislukt⁶¹.